

ЛІТЕРАТУРА:

1. Blackstone. Commentaries on the laws of England, v. 4, 522 p.
2. Стівен К. Тейман. Тези про роль народної участі в реформі кримінального процесу, 2001-2002 St. Louis-Warsaw Transatlantic L. J. 115-16.
3. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — №30 — Ст. 141.
4. Радутная Н.В. Суд присяжных в континентальной системе права // Российская юстиция. - 1995. - № 1. - С.8-12.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року N 2453-VI // Відомості Верховної Ради України від 22.10.2010 - 2010 р., № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45 /, стор. 1468.
6. Наумов А. Суд как орган борьбы с преступностью, а прокуратура - как институт общего надзора // Российская юстиция. 2002. - № 1. - С. 24-29.
7. Шишленко В. Г. Щодо удосконалення організації та діяльності суду присяжних в Україні /В. Г. Шишленко // Форум права. — 2013. — № 1. — С. 1200—1204 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13svgrpvu.pdf>
8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо суду присяжних : Проект Закону № 2982 від 14.05.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=46892

УДК 340.12

Н.В. Іванчук, с.н.с. відділу організації науково-дослідної роботи НАВС, к.ю.н.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗЕЙ ТА ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА НА ЗАСАДАХ КОМПЛЕКСНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ

У статті розглянуто питання, що виникають стосовно співвідношення та взаємоузгодження інститутів публічного й приватного права, а також досліджуються концептуальні підвалини і шляхи ефективного використання правового забезпечення вдосконалення публічно-правового законодавства.

Ключові слова: публічне право, галузь, інститут, праворозуміння, реформування.

В статье рассмотрены вопросы, возникающие относительно соотношения и взаимосвязки институтов публичного и частного права, а также исследуются концептуальные основы и пути эффективного использования правового обеспечения совершенствования публично-правового законодательства.

Ключевые слова: публичное право, отрасль, институт, правопонимания, реформирования.

The article deals with issues arising from the relationship and mutual institutions of public and private law, and examines the conceptual foundations and the effective legal support to improve public law legislation.

Keywords: public law, industry, institute, thinking, reform.

Постановка проблеми. Концепція комплексного реформування галузей та інститутів публічного права України передбачає зорієнтованість на досягнення ефективного балансу між суспільними, державними та приватними інтересами. Необхідними умовами для цього є, по-перше, правове забезпечення реалізації лише тих державних інтересів, що є узгодженими з актуальними потребами суспільства та загальнолюдськими й демократичними цінностями; по-друге — створення належних умов для

адміністративних, правозахисних, правоохоронних та громадських органів щодо їх сприяння здійсненню законних прав фізичних та юридичних осіб, а також передбачення адекватної відповідальності за порушення цих прав; по-третє — розроблення законодавчих перешкод щодо можливостей реалізації незаконних суб'єктивних інтересів осіб, які діють від імені держави чи суспільства. Однак ці завдання можуть бути вирішеними лише в контексті методологічних підходів, що ґрунтуються на ідеї «відкритості» юридичної догматики та правової теорії щодо досліджень динаміки суспільно-правової реальності й аксіологічних вимірів права.

Аналіз основних досліджень. Вагомий внесок у дослідженні напрямків реформування галузей та інститутів публічного права зробили такі вчені, як: С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров, І. С. Тімуш, Н. С. Карпов, Н. Ніколаєнко, О. В. Микитчик та інші.

Мета даної статті полягає в тому, щоб з урахування досягнень науки, здійснити змістовний розгляд питань, що виникають стосовно співвідношення та взаємозгодження інститутів публічного й приватного права, а також дослідити концептуальні підвалини і шляхи ефективного використання правового забезпечення вдосконалення публічно-правового законодавства.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасної демократії спостерігається «зворотня» тенденція до все більшого проникнення ідеї «пріоритетності прав людини» навіть у ті сфери, що традиційно вважаються «цитаделлю прав держави». І цей феномен аж ніяк не є випадковим чи викликаним черговою зміною «праводоктринальної моди». З одного боку, така інтеграція зумовлена невід'ємністю як публічного, так і приватного моментів від самої ідеї права. З іншого ж боку, ступінь суспільного порядку, досягнутого на базі правового регулювання міжлюдських відносин, істотно залежить від внутрішньої збалансованості самої системи права, а тому можна, мабуть, стверджувати, що процес подальшого вдосконалення такого регулювання об'єктивно пов'язаний з прагненням гармонійного поєднання та «врівноваження» публічного й приватного аспектів правової справедливості [1, с. 218; 2, с. 211].

Такі зрушення, зокрема, простежуються і у кримінальному праві України. У даній царині так само перманентне прагнення дієвості закону є, в той же час, доволі вагомим стимулятором «конвергенції» правової теорії, правової матерії, юридичної практики та динаміки розвитку реальних правовідносин, в контексті яких і мають виявлятися концептуальні й методологічні підвалини синтезу даних аспектів права. Зокрема, згадувані вище прояви гіпертрофування в межах Кримінального кодексу 1960 р. державних інтересів порівняно з приватними наразі вельми інтенсивно компенсуються сучасним кримінальним законодавством: наприклад, Кримінальний кодекс України (2001 р.) вже, в певному розумінні, є спрямованим на забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Тобто, найважливішими, пріоритетними об'єктами, які він повинен захищати, стали життя, гідність, свобода, власність окремого пересічного громадянина нашої держави, чого не було у попередньому кодексі, який був спрямований насамперед на захист державних інтересів, державної власності тощо [2, с. 212].

До того ж, зміст навіть такого базового поняття кримінального права, як злочин, є культурно-релевантним, а тому його практично неможливо остаточно визначити в рамках самого лише концептуально-методологічного апарату кримінально-правової науки. Тут потрібна перманентна «відкритість» останньої для її синтезу з соціальними, економічними, політичними, ціннісними, психологічними та іншими вимірами, що зумовлюють усвідомлення суспільної потреби в застосуванні карних санкцій до тих чи інших діянь. Адже добре відомо, що одна й та сама дія може мати різні суспільні оцінки й реакції

(зокрема, виражені в кримінально-правовому законодавстві, в контексті якого відбуваються постійні зміни за рахунок визнання злочинного характеру певних дій, що не передбачали раніше кримінальної відповідальності, та скасування такої відповідальності по відношенню до попередньо карних діянь). Наприклад, на відміну від Кримінального кодексу 1960 р., стаття 154 якого передбачала карну відповідальність за спекуляцію, чинний Кримінальний кодекс України не містить такої норми, «оскільки з приходом ринкових відносин це діяння перестало бути кримінально карним, і тепер у кримінальному законі взагалі не існує такого поняття» [3, с. 93].

Як визначено ч. 1 ст. 11 КК України, «злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину». При цьому ч. 2 даної статті задає наступне уточнююче застереження: «не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» [4].

Однак, в плані вирішення питання про доцільність визнання «суспільної небезпеки» загальною відрізняючою ознакою злочину виникають певні ускладнення, по-перше, через культурно-політичну диспозитивність змісту самого цього поняття. Адже суспільна небезпечність діяння не є його константною характеристикою, а конституюється як своєрідна «функціональна змінна», що, як вже згадувалося вище, залежить від часопросторових координат буття соціуму.

По-друге, «суспільна небезпека є об'єктивною матеріальною ознакою злочину або іншого правопорушення, що виражає шкідливість такої поведінки для суспільства» [5, с. 434]. Тобто ця ознака не є, по суті, «класовирізняючою» по відношенню до роду діянь, кваліфікованих як злочинні, оскільки вона може бути притаманною не лише діянням, що передбачають кримінально карні санкції. До того ж, небезпека для суспільства може бути викликаною і тими ситуаціями, що взагалі не піддаються правовому регулюванню (наприклад, стихійним лихом, епідемією).

По-третє, нерідко трапляється так, що *реальна шкода* від заборони того чи іншого діяння, котре має *формальні ознаки* суспільної небезпечності, є значно більшою для суспільства й держави, ніж від його «мовчазної дозволеності» законом. Скажімо, як відзначає Н.С. Карпов, «ідеї «сухого закону» потерпіли поразку і практично виявилися базою для формування організованої злочинності. В даний час багато вчених і практиків висловлюють думки про необхідність зняти заборону з ряду видів діяльності, що нині вважаються кримінальними – узаконити проституцію, споживання наркотиків, організацію азартних ігор і т.д.» [6, с. 66]. Справді, попри безумовну суспільну небезпеку, котру несуть в собі такі явища, ще більша шкода виникає від них насамперед через те, що вони є нелегальними. Наприклад, «відповідно до оцінок кримінологів, від однієї третини до половини всіх злочинів проти особи і власності вчиняються в США чи заради купівлі чергової дози наркоманами, що йдуть на злочин, чи при конфліктах між конкуруючими групами наркопродавців, чи під час імпорту і розподілу нелегальних наркотиків... Наркомани змушені зближатися зі злочинцями, щоб одержувати від них наркотики, і самі стають злочинцями, щоб мати гроші на наркотики» [7, с.139-140], нелегальність яких тільки сприяє постійному підвищенню цін на них на «чорному» ринку.

З огляду на зазначені обставини, не випадково, мабуть, у юридичних системах більшості західноєвропейських держав при визначенні поняття злочину прямо йдеться не стільки про формальну суспільну небезпеку, скільки про шкоду дійсним суспільним відносинам та

загальнолюдським цінностям, що мають охоронятися й захищатися правом. Відповідно, в контексті таких систем зміст поняття «злочин» визначається як «вид антисуспільної протиправної поведінки, яка спрямована проти інтересів суспільства, тобто загальнолюдських цінностей, і виражається в діях, що завдають значної шкоди людині в системі суспільних відносин, за що передбачається кримінальним законом покарання» [8, с. 93].

Зумовлена об'єктивними тенденціями культурно-політичного розвитку сучасного суспільства потреба в інтеграції приватного та публічного інтересів в межах правової нормативності, а також поєднання вираженої в законі владної волі з загальнолюдськими ціннісними орієнтирами стають в дедалі більшій мірі притаманними не лише матеріальному, але й, певна річ, процесуальному праву. Скажімо, згадувані вище виявлення «повороту» такої галузі публічного права, як кримінальне, в бік врахування прав окремої особи (у тому числі і її права на індивідуальність) шляхом встановлення та законодавчого закріплення невід'ємності й непорушності ряду прав людини та громадянина простежуються наразі і в межах кримінально-процесуального закону. Діапазон таких прав визначається домінуючими в суспільстві моральними та іншими культурно-гуманістичними цінностями, що стихійно формуються в комунікативному середовищі життя соціуму. При цьому, як зауважує С.М. Стахівський, «провадження у кримінальній справі є саме тією сферою людської діяльності, де найбільш гармонійно поєднуються норми права і моралі. Правова сторона діяльності слідчого виступає як така, що суворо і детально регулюється законом, а моральна нібито не має зовнішніх, офіційних форм вираження. Однак це лише на перший погляд. Взаємопроникнення права і моралі включає в себе й певне коло моральних обов'язків, яким надається юридична значимість. А в окремих випадках норми моралі закріплюються безпосередньо в правових нормах, і це надає їм обов'язковості» [9, с. 88].

Наприклад, як передбачено ч. 3 ст. 22 КПК України, «забороняється домагатись показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів» (що, безумовно, є виявом синтезу моральної та правової нормативності). З метою мінімізації порушення людської гідності ч. 2 ст. 20 КПК України надає дозвіл на проведення закритих судових розглядів у справах про статеві злочини, про злочини осіб, котрі не досягли шістнадцятирічного віку, а також у випадках, пов'язаних з можливістю розголошення відомостей про інтимні сторони життя осіб, що беруть участь у справі тощо. При цьому тенденція такого інтегрування в межах кримінально-процесуального законодавства, з одного боку, моральних та правових засад, а з іншого — публічних та приватних інтересів дедалі більше переростає в пріоритетність психологічного здоров'я окремого індивіда та суспільства в цілому перед інтересами навіть якомога ефективнішого розкриття злочинів.

Хоча найбільш небезпечні для суспільства правопорушення підпадають під регулятивну сферу кримінального та кримінально-процесуального законодавства, не менш гострою нині є проблема реформування адміністративного права України. Аналогічно тому, як галузь цивільного права виконує своєрідну системоутворюючу функцію в царині приватного права, адміністративне право виконує таку саму роль у публічно-правовій сфері. Разом з тим, чинне адміністративне законодавство України «сьогодні не відповідає за своїм змістом не лише потребам формування громадянського суспільства, побудови соціальної, демократичної правової держави, але, крім того, не відповідає й потребам здійснення адміністративної реформи». Тож, «необхідно з'ясувати підходи до побудови внутрішньої структури нормативної системи адміністративного права. При цьому важливо враховувати потреби збереження, з одного боку, її галузевої цілісності, єдності адміністративного права, а з іншого —

поглиблення його внутрішньогалузевої диференціації» [10, с. 15].

Початок здійсненню адміністративної реформи в нашій державі було покладено прийняттям Указу Президента України від 22 червня 1998 року «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні». До базових цільових напрямків даної Концепції, що була розроблена Державною комісією з проведення в Україні адміністративної реформи, належить насамперед раціоналізація структури, функцій та методів діяльності органів виконавчої влади, спрощення й скорочення зайвих галузей управління з метою створення додаткових свобод та правового простору для приватної ініціативи. Крім того, стратегічними завданнями в цьому плані постають: дерегуляція та вдосконалення системи управлінських послуг, що надаються на різних рівнях виконавчої влади; впровадження дієвої системи державного контролю та оптимізація адміністративних процедур; реформування системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів, механізму державної служби; оновлення законодавчої бази адміністративних правовідносин (на засадах, котрі передбачають зміщення акценту від домінант публічно-владних повноважень адміністративних органів та посадових осіб до пріоритету законних інтересів громадян та інших правосуб'єктів); організаційно-правове забезпечення розвитку адміністративної юстиції тощо.

Згідно з розглядуваною Концепцією, практична реалізація адмінреформи має здійснюватися на основі вироблених світовою практикою основоположних принципів функціонування виконавчої влади в демократичних державах. Йдеться, по-перше, про пріоритетність законодавчої регламентації функцій, повноважень та порядку діяльності органів виконавчої влади (тобто, іншими словами, — про підпорядкування влади праву, як це передбачає інтегративна орієнтація на узгодженість державно-правового регулювання з актуальними для України демократичними перетвореннями її політико-соціального устрою).

По-друге, необхідним є забезпечення максимально можливої функціональної незалежності органів виконавчої влади від органів законодавчої та судової влади в межах, визначених Конституцією України. В іншому разі, звичайно, створюються істотні перешкоди (пов'язані з надмірною адміністративною централізацією) в плані ефективності сприяння цієї гілки влади здійсненню законних прав фізичних та юридичних осіб.

По-третє, принциповою є відповідальність органів виконавчої влади, їхніх посадових осіб за свої рішення, дії та бездіяльність перед громадянами, права яких були порушені.

По-четверте, — це забезпечення парламентського та судового контролю за функціонуванням органів виконавчої влади та їхніх посадових осіб [2, с. 216].

Висновок. Отже, узагальнюючи викладене, відзначимо, що реформування галузей та інститутів публічного права України передбачає зорієнтованість на синхронізацію в досягненні наступних цілей:

- правового забезпечення реалізації тих державних інтересів, котрі є узгодженими з актуальними потребами суспільства та загальнолюдськими й демократичними цінностями;

- створення належних умов для адміністративних, правозахисних, правовохоронних та громадських органів щодо їхнього сприяння здійсненню законних прав фізичних та юридичних осіб, а також передбачення адекватної відповідальності за порушення цих прав;

- блокування можливостей реалізації незаконних суб'єктивних інтересів, діючи від імені держави чи суспільства (користуючись посадовими повноваженнями, державними чи громадськими фондами тощо).

При цьому всі перелічені цільові орієнтири пронизані прагненням гармонійного поєднання й узгодженості засобами права між приватним та публічним інтересами,

сущим та належним, позитивним та природним, правами та обов'язками, свободою та відповідальністю тощо, оскільки без такого інтегрування сама ідея правової справедливості перетворюється на фікцію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності: теоретичні та методологічні аспекти) / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К. : Юрінком-Інтер, 2000. – 374 с.
2. Тімуш І. С. Інтегральний погляд на право / І. С. Тімуш – К. : Атіка, 2009 р. – 283с.
3. Ніколаєнко Н. Кримінальний кодекс України: проблеми правонаступництва та ефективності застосування / Н. Ніколаєнко // Право України. – 2006. – №1. – С. 92–95.
4. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змін. та доповн. станом на 1 черв. 2012 р. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 164 с.
5. Большой юридический словарь. – М. : Инфра-М, 1998. – 724 с.
6. Карпов Н. С. Злочинна діяльність: [монограф.] / Н. С. Карпов. – К. : Вид-во С. Семенко, 2004. – 308 с.
7. Glenn P. H. On Common Laws / Glenn P. H. – Oxford : Oxford Univ. Press, 2006. – 176 p.
8. Микитчик О. В. Філософія злочину / О. В. Микитчик. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – 188 с.
9. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : [монографія] / С. М. Стахівський – К. : ТОВ “Терно-граф”, 2005. – 272 с.
10. Денчук Р. Необходимость и задания реформирования украинского административного права / Р. Денчук // Закон и жизнь. – 2007. – № 12. – С. 14– 16.

УДК 334.34

С.О. Халюк, к.ю.н., доцент кафедри конституційного та міжнародного права НАВС

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА КОНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

У статті розкриваються поняття, структура й особливості конституційної системи захисту громадян в Україні. Розглядаються основні наукові підходи до поняття та структури конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина, а також здійснюється обґрунтування представлених елементів зазначеної структури.

Ключові слова: правовий захист, захист прав людини та громадянина, правова система, правозахисна діяльність, елементи конституційної системи захисту громадян.

В статье раскрываются определение, структура и особенности конституционной системы защиты граждан в Украине. Рассматриваются основные научные подходы к понятию и структуре конституционной системы защиты прав и свобод человека и гражданина, а также осуществляется обоснование представленных элементов указанной структуры.

Ключевые слова: правовая защита, защита прав человека и гражданина, правовая система, правозащитная деятельность, элементы конституционной системы защиты граждан.

The article describes the determination, the structure and features of the constitutional protection of citizens in Ukraine. The main scientific approaches to the concept and structure of constitutional rights and freedoms of man and citizen, as well as the rationale presented by the elements of this structure.

Key words: legal protection, the protection of human and civil rights, legal system, advocacy, elements of the constitutional protection of citizens.